

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Р.Б.

МО «Селенгинский район»

МБОУ Ноехонская СОШ им.В.Д.Ринчинова

РАССМОТРЕНО:
Методсоветом школы
от «19» июня 2024 г.

СОГЛАСОВАНО:
Замдиректора по УВР:
Болхоева С-Д.Б.

УТВЕРЖДЕНО:
Директор школы
В.Д.Золдобоева
Приказ №66
от «20» июня 2024 г.

Рабочая программа

учебного предмета «Бурятская литература. Базовый уровень»
для обучающихся 9-го класса

у. Зурган-Дэбэ, 2024 г.

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

Арадай аман зохёол аман үгын, уран **хайханай литература** бэшэмэл үгын исскуство, тиимэхээ уран зохиол зохиоходоо, уран хурса, шэмэг удхатай үгэ гол түлэб аргуудай нэгэн болоно. Уран зохёол хүн тухай, тэрэнэй доторой байдал, хүнийе тойрон байһан оршон байдал, байгаали, хүнэй ажабайдал, арад зоной ажамидарал г.м. тухай зохёогдоһон байдаг. Бодото юумэнүүд, үнэн болоһон үйлэ хэрэгүүд, бодото байдал уран зохёолой, уран хайханай литературы үндэһэн боложо хэрэлэгдэдэг. Уран зохёолшо бодото байдал дээрэ үндэһэлжэ, тэрэнийе ханажа ухаан бодолойнгоо хүсөөр, ханаагаараа тэрэнийе уран гоё болгожо, ном соогоо уран хайханаар, гоёор зохёогдоһон байдал бии бодгодог. Энэ байдалын үнэн бодото байдалда адлирхуу байдаг. Тиимэхээ хурагшадта ойлгуулха шухала гэжэ хараалагдана.

Уран хайханай литература гү, али уран зохёол шудалан үзэлгын гол **зорилгонууд** гэбэл:

- уран хайханай литература хүнэй, хүн түрэлтэнэй ажамидаралда тусхай хуури эзэлдэг, тэдэнэй хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ шанартай гэжэ ойлгуулха;
- уран хайханай литература шудалан үзэлгэ хадаа түрэл арадайнгаа ба бэшэшье арадуудай соёл болборсол, ёһо заншал ойлгожо абалгын тусгаар арга гэжэ ойлгуулха;
- искустын этико-эстетическэ компонент байгуулха гуманитарна ойлгосонуудые тайлбарилжа үгэхэ;
- уран зохёол уншаха дуратай болгохо, гоё хайханийе наринаар ойлгодог мэдэрэл хүмүүжүүлхэ;
- бодото байдал, ажабайдал ба искусство, оршон тойронийе зүбөөр сэгнэжэ, тэдэндэ үнэтэй сэнтэйгээр хандахые хургаха;
- аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ хургаха, тэрэнийе хүгжөөхэ;
- хурагшад уран хайханай зохёол зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр хадуужа абаха, шэнжэлжэ, сэгнэжэ хураха гол түлэб теоритико- литературна, эстетическэ ойлгосонуудтай болохо ёһотой.

9-дахи классай литературы курс хурагшадые уран зохёол абьяастайгаар уншаха дуратай, ходорхойгоор, тодо зүбөөр уншаха шадабариинь хүгжэхэ, уншалан зохёолоо ухаандаа буйлуулан, удхыень зүбөөр элирүүлэн ойлгодог, һонирходог болгохоһоо гадна хурагшадай зохёол шудалан, шэнжэлэн үзэхэ эхин дадалнуудые бүридүүлхэ, түрэлхи литература тухайгаа юрэнхы мэдэсэтэй болгохо гэхэн зорилгонуудые табина.

Уран зохёолой гол удха, байгуулга, хэлэ зүбөөр ойлгуулха, хурагшадай һанал бодол зүбөөр бүрилдүүлхэ, ухаан бодолоо хэлэжэ хургаха хэрэгтэй.

Хурагшад ганса историко- литературна бэшэ, мүн баһа теоретико-литатурна талаар мэдэсээ үргэдхэхэ бэшэ, харин литературы теорёор һайн баазова ойлгосонуудтай байха ёһотой. Уран хайханай литература үзэлгэ, тэрэнийе шэнжэлэлгэ теорико- литературна ойлгосонуудтэйгөөр бэлүүлэгдэдэггүй. Тиимэхээ тэдэнэр теоретическэ ойлгосо мэдэсэнүүдые ба уран зохёол шудалан үзэлгын шухала зэмсэг болоно.

- уран хайханай литературые үгын искусство гэжэ шэнжэлэн үзэлгэ болоно.

Хурагшадые литература үзэлгын талаар хургахын зорилгонууд:

–эстетическэ анализ хэжэ хургалга.

Литература шудалан үзэлгэ ехэ удха шанартай.

Түсэблэһэн үрэ дүнгүүд үзэхэ хуралсалай курста

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты) – өөрын ба хүнүүдэй ажабайдалда түрэл хэлэн ямар үүргэтэйб гэжэ ойлгоно (хэлэнэй аргаар хажуудахи хүнтээ

харилсанаб, бэшэмэл текстын удха үзэнэб гэжэ ойлгоно), хүнэй аман ба бэшэгэй хэлэлгын онсо өөрэ байһые ойлгоно (аянга, хэлэлгын темп, үгэнүүдэй болон сэглэлтын тэмдэгүүдэй үүргэ).

Бээ гуримишуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго табиха;
- хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь тоолохо;
- юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшалан хэлэхэ;
- өөрынгөө, нүхэдэйнгөө, классайнгаа ажал багшатаяа сугтаа урид зохёогдоһон критеринүүдээр шалгах;
- багшын үгэһэн түсэбөөр, алгоритмаар хүдэлжэ шадаха.

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- номоор хүдэлхэ (номой гаршагай, тусгаар тэмдэгүүдэй үүргэ ойлгохо);
- зураг хаража гү, али текст уншажа, асуудалнуудта харюу олохо;
- багшатаяа болон нүхэдтээ хамта дүн гаргах;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо. Тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- текстын удха дамжуулха.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө ханаа бодол аман хэлэлгээр, тиихэдэ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулха;
- хажуудахи хүнүүдээ шагнаха, тэдэнэй хэлэһэниё ойлгохо;
- уран гоёор уншаха, хөөрэхэ;
- классайнгаа үхибүүдтэй, багшатаяа яагаад ажалаа эмхидхэхэ, ямар журамуудыё сахиха тухайгаа хэлсэхэ;
- хоёр хоёроороо, бүлэг бүлэгөөр хүдэлхэ, тиихэдэ олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: ударидагшын, даабари дүүргэгшын, бэшээшын г.м.

Буряад хэлээр шадабари (предметные УУД):

Тус программа соо һурагшад гол түлэб иимэнүүд **онол шадабаритай болохо** гэжэ хараалдагдана:

- үзэг бэшэгэй талаар зүбөөр, алдуугүйгөөр ба удхатайгаар (удхыень ойлгожо) уншаха онһон аргатай, дадалтай болохо;
- уран хурсаар уншаха шадабаритай болохо;
- уран зохёолыё сюжетно- композиционно нэгэдэл гэжэ хадуужа абаха;
- уран зохёол дотор авторыень, тэрэнэй зохёол соо зураглагдаһан геройнуудта ба үйлэ хэрэгүүдтэ, ушарнуудта, уншагшадта хандалгыё ойлгожо абаха;
- уран зохёол дотор этическэ, социальна- историческа ба нравственна- философско проблематика илгаруулха шадабаритай болохо;
- уран зохёолыё ба тэрэнэй хубинуудыё хаба соогоо бээ даагаад анализ хэхэ шадабаритай болохо;
- уран зохёолдо үндэһэ баримтатай эстетическэ сэгнэлтэ үгэжэ шадаха;
- уран зохёолыё соёл болон ёһо заншалтай холбожо, тайлбарилха шадабаритай болохо;
- диалог ба монолог зүбөөр хэрэглэжэ, хэлэжэ шадаха болохо;
- элдэб янзын бэшэмэл ажалнуудыё бүтээхэ шадабаритай болохо;
- шэнжэлгын ажалнуудыё хэхэ шадабаритай болохо.

Һурагшад гол түлэб иимэ юумэнүүдыё **мэдэхэ ёһотой:**

- уншажа байһан зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрын удха тайлбарилга;
- уран зохоолшоной намтарһаа тон шухала мэдээнүүдыё;
- уран зохёолой текстнүүдыё;

- шудалан үзэжэ байһан зохёолой герой болоод гол үйлэдэгшэ нюурнууд тухай, зохёол соохи шухала үйлэнүүдые мэдэхэһээ гадна, тэдэнэй хоорондохи харилсаа холбоонуудые, типическэ удха шанар;
- уран зохёол бэшэхэ гол шухала аргууд, зураглалай янзанууд, зохёолой темэ, идей, гол удха, уран зохёолой геройнууд, сюжет г.м. литературна теориһоо ойлгосонуудые;
- байгуулгын (композициин) шухала онсо янзануудые, хэлэнэй зураглан тодорхойло арга хэрэгсэлнүүдые;
- программын эрилтын ёһоор сээжэлдэһэн шүлэгүүдые, эпическэ зохёолой хэлэгүүдые;
- литературна зан абари (характер), литературна тип, романтизм, реализм гэхэн ойлгосонуудай шухала шэнжэнүүдые г. м.

Нурагшад иимэ юумэнүүдые хэжэ шадаха ёһотой:

- уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалые хөөрөжэ;
- уран зохёолшын зураглаһан зурагыг ухаан бодолдоо, сэдхэлдээ бии болгожо;
- үзэжэ байһан зохёолой гол шухала асуудалнуудые (эпизодуудые), үйлэдэгшэ нюурай хэлэһэн үгэ, хэрэг г.м. бусад олон юрын үйлэнүүдһээ илгажа;
- зохёол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтаганаанье, сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудые, байгааалин зураглалнуудые текст сооһоо илгажа;
- зохёолой идейнэ болоод уран хайханай талыг харуулалгада сюжетэй зүйлнүүдэй (үйлын хүгжэлтын эхин, үйлын уялдалга, үйлын хүгжэлтын эгээл дээдэ шата) үүргэ болон гол проблематика элирүүлжэ;
- үзэгдэжэ байһан зохёолнуудай байгуулгын (композициин) зүйлнүүдые илгажа;
- зохёолой удха задалан харуулхадаа, геройн үүргэ ба геройдо үгэһэн авторай сэгнэлтэ эли тодо болгожо;
- зохёолой геройнуудай өөр өөрын ба бултандань хабаатай шэнжэнүүдые тодорхойлон, характеристикэ үгэжэ, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһыг элирүүлхэ зорилготойгоор геройнуудые зэргэсүүлжэ;
- уран зохёолнуудай текст лирическэ, эпическэ, драматическа жанрай байһаарнь тэдэниинь хараадаа абажа, тодоор, уранаар уншажа;
- уран зохёолой геройнуудта характеристикэ үгэхэ сложно түсэб табижа;
- үзэжэ байһан зохёолой геройнууд тухай, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһыг хараадаа абан, нурагша бүхэнэй, бүхы нурагшадай зэргэсүүлһэн аман гү, али бэшэмэл өөрын бодомжолготой найруулга (сочинени- рассуждени) зохёожо;
- монологическа хэлэлгэ хайнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнэ ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа;
- түсэб табижа, тэрэ тоодо тезиснэ түсэб, мүн литературна - критическэ статьянуудаар конспект бэшэжэ;
- нэгэ гү, али хэдэн материалнууд дээрэ үндэһэлэн, литературна темээр элидхэл, соноһол (сообщени) гү, али реферат бэлдэжэ;
- үзэһэн зохёолоор гү, али хэдэн зохёолнуудаар проблемнэ шэнжэтэй аман ба бэшэмэл бодомжолготой сочинени (сочинени- рассуждени), тэрэ тоодо зэргэсүүлһэн характеристикэ зохёожо, мүн литературна ба публицистическэ темэнүүдээр бодомжолготой сочинени зохёожо;
- литературы асуудаонуудаар бэшэһэн хүдэлмэринүүдээр тезисүүдые ба конспектнүүдые табижа;
- бэеэ даагаад уншаһан номоор, хараһан кинофильмүүдээр, теледамжуулгануудаар, зүжэгүүдээр, уран зурагуудаар, шагнаһан хүгжэмөөр рецензи гү, али һанамжа бэшэжэ;

- уншан номой справочна аппарат, мүн литературна терминүүдтэй словарь, шэнэ толинуудыг хэрэглэжэ г.м.

Мүнөө үедэ шабинарай бэе махабад бэхижүүлхэ, элүүр энхыг сахиха тухай асуудал гол асуудал болоод байна. Тиимэһээ энэ хуралсалай программаар үзэгдэхэ материал үхибүүдэй ухаан бодол болон наһандань таарамжатайгаар зохёогдонхой.

Багша творческо хандажа, хурагшадайнгаа наһа, бэлэдхэл, мэдэсэ, шадабари хараадаа абан ажаллаха ёһотой. Сээжэлдэхэ зохёолнууд класс бүхэндэ багшын үзэмжөөр үгтэхэ гэжэ хараалагдана.

Тус ажалай программа тематическа, социально- историческа, хронологическа, историко-литературна, теоретико – литературна принципүүдыг баримталжа байгуулагдаа.

Программын бүридэл

Оршол.

XX зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература

Уянгата болон уянгата –үргэлжэлһэн зохёол

Уянгата болон уянгата -үргэлжэлһэн зохёол

Мүнхэ Сарьдагай «Саяандаа» гэхэн шүлэг

Ц. Галсанов «Табан таанараа магтанам»

Цэдэн Галсановай «Хэнгэргэ»

Найруулга «Уянгата шүлэгүүдыг уншаад байхадаа...»

Үргэлжэлһэн зохёол

Ц. Доной творчество

«Брынзын санха» гэхэн (туужа) зохёол

Х/Х Ц. Доной «Брынзын санха» зохёолдо рецензи бэшэлгэ

Цыден-Жаб Жимбиевэй зохёохы зам

«Гал могой жэл» гэхэн роман.

Дайнай үедэхи колхозой ажабайдал.

Шог зүжэглэмэл зохёол

Шог зүжэглэмэл зохёол.

Б.Эрдынеевэй намтар. Хазаар хара һахал

XX- дохи зуун жэлэй 2-дохи хахадай буряад литература

Мэлс Самбуевай «Минии таабай» шүлэгэй сэдэб

М. Самбуев. «Һайн даа, Урбаан таабай»

Даша-Дабаа Мункоевой зохёохы зам

«Эхэ тухай дуун» зохёол

Эссе «Манай Буряад орон»

Балдан Ябжанов «Эхэ шоно» туужа

Цырен Галанов «Саран хүхы» туужа

Д-Р Батожабайн намтар ба творчество

«Багшашни хэн бэ?» гэхэн туужа соохи Чулуун-Батын дүрэ
 «Жаргал гээшэ юун бэ?» А. Окладниковай «ПВЗ» зурагаар ажал.
 Ц.Дон «Шуһата хюдалга» хөөрөөн
 Ч. Цыдендамбаевай намтар, творчество
 «Илахаяа ошохомнай» шүлэгэй удха.
 Шираб Нимбуев «Эхын юрөөл»
 Жамсо Тумунов «Халуун зүрхэн» зохёол

Жэл соо үзэхэнөө дабталга.

XX- дохи зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература дабталга.
 XX- дохи зуун жэлэй 2-дохи хахадай буряад литература
 Хубисхалай ба дайнай үе разделэй зохёолнуудые дабталга

Календарна - тематическа түсэблэлгэ

Раздел	Хэшээлэй темэ	Час
Оршол.	XX зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература Уянгата болон уянгата – үргэлжэлхэн зохёол	1
Уянгата болон	Мүнхэ Сарьдагай «Саяандаа» гэхэн шүлэг	1

уянгата -үргэлжэлхэн зохёол	Ц. Галсанов «Табан таанараа магтанам»	1
	Цэдэн Галсановай «Хэнгэргэ»	1
	Найруулга «Уянгата шүлэгүүдые уншаад байхадаа...»	1
Үргэлжэлхэн зохёол	Үргэлжэлхэн зохёол	1
	Ц. Доной творчество	1
	«Брынзын санха» гэхэн (туужа) зохёол	1
	Должоной гэр соохи байдал	1
	Гомбын уруашта ябадал	1
	Ангийн дайсадай дүрэнүүд	1
	Эхэнэрнүүдэй дүр.	1
	Литературна теори:үйлын уялаа,үйлын хүгжэлтэ, эршэдэлгэ, тугэсхэлгэ.	1
	Туужын хэлэнэй онсо шэнжэнүүд	1
	Х/Х Ц. Доной «Брынзын санха» зохёолдо рецензи бэшэлгэ	1
	Цыден-Жаб Жимбиевэй зохоохы зам	1
	«Гал могой жэл» гэхэн роман. Дайнай үедэхи колхозой ажабайдал.	1
	Батажаб хүбүүнэй гэр бүлэ	1
	Дайнай үе хүдоо нютагта	1
	Батажаб хүбүүнэй дүрэ	1
	Авторай уянгата дүрэ	1
	Зохёолой уран аргууд	1
	Х/Х Батажаб Гомбоев дайнай үеын эдиршүүлэй эрхим нэгэниинь.	1
Шог зүжэглэмэл зохёол	Шог зүжэглэмэл зохёол.Б.Эрдынеевэй намтар. Хазаар хара хахал	1
	«Хазаар хара хахал»- шогто водевиль	1
	«Хазаар хара хахал» зохёолой зүрилдөөн.	1
	«Хазаар хара хахалай» сэдэб	1
ХХ- дохи зуун жэлэй 2-дохи хахадай буряад литература	ХХ- дохи зуун жэлэй 2-дохи хахадай буряад литература	1
	Мэлс Самбуевай «Минии таабай» шүлэгэй сэдэб	1
	М. Самбуев. «Һайн даа, Урбаан таабай»	1
	Даша-Дабаа Мункоевой зохёохы зам	1
	«Эхэ тухай дуун» зохёол	1
	Эссе «Манай Буряад орон»	1
	Балдан Ябжанов «Эхэ шоно» туужа	1
	Туужын уянгата үндэһэн	1
	Зохёол соохи ажабайдалай орёо асуудалнууд	1
	«Эхэ шоно» зохёолой удхаар шалгалта	1
	Цырен Галанов «Саран хүхы» туужа	1
	Зохёолой гол герой Виктор Горбунов	1
	Зохёолой гол геройнууд: ойн харуулшан Гомбо-Доржо,	1

	оюутан Долгор	
	Байгаали зураглахан хэлэгэй анализ	1
	Байгаали бузарлагшад	1
	Х/Х Найруулга «Байгаали манай түрэхэн гэр»	1
	Д-Р Батожабайн намтар ба творчество	1
	«Багшашни хэн бэ?» гэхэн туужа соохи Чулуун-Батын дүрэ	1
	Чулуун-Батын «багшын» дүрэ	1
	«Эрдэни элэхэ бүрээ үнгэ ородог...»	1
	Найруулга «Хүнэй наһан соо багшын үүргэ» найруулга.	1
	«Жаргал гээшэ юун бэ?» А. Окладниковай «ПВЗ» зурагаар ажал.	1
	Туужын сюжет, байгуулга.	1
	Д-Р. Батажабайн намтар болон творчествоор шалгалта	1
	Ц.Дон «Шуһата хюдалга» хөөрөөн	1
	«Шуһата хюдалга» хөөрөөнэй байгуулга	1
	Ч. Цыдендамбаевай намтар, творчество	1
	«Илахаяа ошохомнай» шүлэгэй удха.	1
	«Гвардеец» гэхэн поэмын удха	1
	«Гвардеец» гэхэн поэмын уран аргууд	1
	Шираб Нимбуев «Эхын юрөөл»	1
	Зохёолой гол удха ба байгуулга.	1
	Жамсо Тумунов «Халуун зүрхэн» зохёол	2
	Х/Х «Хүн онсо байдалда» зохёолго	1
Жэл соо үзэхэнөө дабталга	Жэл соо үзэхэнөө дабталга. ХХ- дохи зуун жэлэй	
	1-дэхи хахадай буряад литература дабталга.	1
	ХХ- дохи зуун жэлэй 2-дохи хахадай буряад литература	2
	Хубисхалай ба дайнай үе разделэй зохёолнуудые дабталга	1
	Литературын түлэбүүдые дабталга.	1
	КГУ	1
	Жэл соо мэдэхэ болоһон шадалаа тестээр шалгалта.	1

Хэрэглэгдэхэ литература

Бурагшын

1. Буряад литература 9 класс, С.А.Ошорова, Д.Б.Цыденов.
2. Дампилова Х.Д. Буряад литератураар тестнүүд.
3. Ошоров Д.А. Уран үгын абдарһаа.

4.Ошорова С.А.Буряад аман зохеол.

5. Цыренова Б.Б. , Батуева М.Ш. Булагай эхин

Багшын

1. Буряад литература 9 класс, С.А.Ошорова, Д.Б.Цыденов.

2. Нанзатова Э.П. Мунгэн туяа.

3. Гомбоев Б.Б. Шэдитэ тала Хэн?, юун? Нааданууд.

4. Э.Дугаров «Шүлэглэмэл зохёолнууд»

5. Методическа пособи «Дуутайхан тоонто нютагнай»

6. Н.Л.Артугаевагай зохёолнууд

7. Буряад ород толинууд.

8. Бабуева В.Д. Материальная и духовная культура бурят

9. Электронно номой хэрэгсэлнүүд.

10. Дискнүүд («Би томо болоод», «Костюмы народов Бурятии», «Буряад дуунууд». г.м.)